

Г.Х. Яворська

СТАНОВЛЕННЯ АНДРАГОГІКИ ЯК НАУКИ ПРО ОСВІТУ ДОРΟΣЛИХ

Андрогогіка – (від грецьк.) – доросла людина, керівництво, виховання. Андрогогіка – один з напрямків, позначення галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні і практичні проблеми освіти дорослих (навчання і виховання). Поряд з терміном андрогогіка в спеціальній літературі використовуються терміни „педагогіка дорослих”, „теорія освіти дорослих”, „теорія навчання дорослих” тощо.

Термін „андрагогіка” для позначення особливого розділу педагогіки вперше використав у науці німецький історик освіти К. Капп у книзі про педагогічні погляди Платона (1833 р.). Однак проти відокремлення андрогогіки як науки про освіту дорослих виступав Й. Герbart, що вбачав в цьому небезпеку „узаконення вічного неповноліття”. Проте в ХІХ столітті галузь педагогічної теорії і практики, пов'язана з проблематикою освіти дорослих, була визнана незалежно від термінологічного оформлення в багатьох країнах світу.

Систематизація й активізація розвитку андрогогіки відноситься до періоду другої половини ХХ століття, коли значно розширилася сфера формальної і неформальної освіти дорослих, що задала спеціальних досліджень в інтересах ефективності навчального процесу, осмислення традиційної педагогічної проблематики у світлі ідей безупинної освіти. Значних масштабів набули дослідження з андрогогіки у ФРН (Х.Г. Гротхофф), Нідерландах, Бельгії, Швейцарії, Югославії, Польщі, Угорщині й інших країнах.

Концепція освіти дорослих розглядає освіту як одну з фундаментальних основ прогресивного розвитку людини, що виявляється в радикальному перегляді сприйняття себе, людини взагалі, її ролі в сучасному світі. Безперервна освіта поєднує освіту людини на всіх етапах її життя, тому що остаточне припинення освіти рівносильне ампутації мислення (Ф. Джессап).

Сфера освіти дорослих стала відносно самостійною, виділившись поступово із загальної системи безперервної освіти. У неї включаються особи з різним соціально-професійним статусом, що знаходяться на різному етапі життєвого шляху. Незважаючи на значний інтерес до освіти дорослих, у педагогічних дослідженнях поки що не спостерігається достатнього і значного просування в розвитку теорії андрогогічних ідей, тому що лише в деяких країнах ця проблема розглядається як особливий і специфічний предмет дослідження. Теж спостерігається й у нашій країні.

Теоретики розрізняють загальну і порівняльну андрогогіку, а також так звані, різновиди андрогогіки, – галузеву, виробничу, військову, геронтологічну і т. ін. У рамках цих галузей вивчається зв'язок між фізичним станом і здоров'ям людей і їхніх здібностей, між потребами й мотивами, інтересами і спрямованістю особистості та її навченістю, між способом життя дорослої людини та її трудовою і суспільною активністю. Вивчається ступінь сприйняття навчальної інформації й орієнтації на різні джерела її одержання, роль бібліотек, музеїв, лекторіїв, радіо, телебачення, періодичної преси й інших засобів масової інформації тощо.

Поняття „андрагогіка” тривалий час у вітчизняній науково-педагогічній літературі вивчалось недостатньо. Проте визначена цим поняттям галузь давно входила до сфери інтересів вітчизняної теорії і практики освіти дорослих. До неї ставилися як до міждисциплінарної і комплексної проблеми. Вивчення андрогогічних проблем у вітчизняній науці має значні традиції. Серед

учених, що розробляють проблеми освіти дорослих, – Б.Г. Ананьев, А.П. Владиславлев, С.Г. Вершловський, В.Г. Воронцова, А.В. Гордеева, А.В. Даринський, И.В.Крупина, Ю.Н.Куллоткін, Л.М.Лесохіна, Є.М.Нікітін, Г.С. Сухобська, Е.П. Тонконога та ін. Розглядаючи освіту дорослих у широкому контексті, вони підкреслюють значимість безперервної освіти взагалі і безперервної професійної освіти, зокрема, як інтегративного елементу всього життя людини, що збагачує його творчий потенціал і сприяє професійній самореабілітації фахівця.

Коли ми говоримо про модель навчання, то маємо на увазі систематизований комплекс основних закономірностей діяльності того, хто навчається, і того, хто навчає, при здійсненні навчання. При цьому, звичайно ж, необхідно враховувати й інші компоненти процесу навчання (здайте організаційно - діяльнiсну модель процесу навчання). Але основне в моделі навчання - це сама діяльність тих, хто навчається, і тих, хто навчає (учень-учитель).

У самому загальному вигляді можна сказати, що в педагогічній моделі навчання домінуюче положення займає вчитель. Саме він визначає всі параметри процесу навчання: мету, зміст, форми і методи, засоби і джерела навчання. З-поза об'єктивних факторів (несформованості особистості, залежного економічного і соціального стану, малого життєвого досвіду, відсутності серйозних проблем, для вирішення яких необхідно учитися) той, хто навчається, у педагогічній моделі навчання займає підлегле, залежне положення і не має можливості серйозно впливати на планування й оцінювання процесу навчання. Його участь у реалізації процесу навчання з-поза тих же причин також досить пасивна: адже його основна роль – це сприйняття соціального досвіду, переданого йому тим, хто навчає.

В андрогогічній моделі навчання, провідна роль в організації процесу навчання на всіх його етапах, належить тому, хто навчається. Дорослий коли навчається – це активний елемент, один з рівноправних суб'єктів процесу навчання.

Основним видом навчання дорослих М. Ноульз вважає навчання у групі колег. При андрогогічному підході до навчання дорослих можливі різні методи навчання: експозиційні, коли зміст навчання організовується і представляється (експонується) тому, хто навчається, стороннім джерелом (викладачем, лектором, підручником, фільмом і т. ін.); управлінські методи, коли лідери (ведучі дискусій, керівники ігор, автори навчальних програм) організовують і направляють навчальний процес таким чином, щоб ті, хто навчаються досягли заздалегідь визначених цілей; пошукові методи, коли зміст навчання не визначено цілком і заздалегідь, оскільки навчальний процес містить у собі й постановку проблеми, і пошук їх рішення. У цьому випадку ті, хто навчається, підбирають інформацію, зміст навчання і необхідний досвід з метою вивчити проблеми та знайти їх рішення. Як результат пошуку виникають нові питання і проблеми. Головною метою даного методу навчання є залучення тих, хто навчається, у розумову діяльність.

Отже, порівнюючи андрогогічну й педагогічну моделі навчання ми можемо сформулювати наступні основні положення.

У педагогічній моделі ті, хто навчається, цілком залежать від викладача, котрий визначає, що і як повинно бути вивчене (тобто мету, зміст і результати навчання). Відчуваючи себе залежним, несамостійним, підлеглим, той, кого навчають, у педагогічній моделі принципово не може бути активним учасником

процесу навчання. Його роль і діяльність пасивні, спрямовані на сприйняття (рецептивна діяльність). Звідси й основними методами навчання є передатні, трансляційні.

З погляду андрагогіки дорослі, які навчаються (втім, як і старші підлітки у певних ситуаціях), що зазнають глибоку потребу в самостійності, у самоврядуванні (хоча у певних ситуаціях вони й можуть бути тимчасово залежними від когось-небудь), повинні грати провідну, визначальну роль у процесі свого навчання, конкретно – у визначенні всіх параметрів цього процесу. Задача викладача зводиться в підсумку до того, щоб заохочувати і підтримувати розвиток дорослого від повної залежності до їхнього зростаючого самоврядування, надавати їм допомогу у визначенні параметрів навчання й пошуку інформації. Основною характеристикою процесу навчання є процес самостійного визначення тих, хто навчається, параметрів навчання і пошуку знань, умінь, навичок та якостей.

Значення досвіду того, хто навчається, у педагогічній моделі дуже незначна. Він може бути використаний лише як вихідна крапка навчання. Основне ж значення має досвід викладача. Тому основним видом навчальної діяльності є діяльність за зразком, що надається тим, хто навчає. Відповідно основними видами технології навчання є передатні: лекції, рекомендоване читання, телевізійні передачі.

З погляду андрагогічної моделі навчання людина в міру свого росту і розвитку акумулює значний досвід, який може бути використаний як джерело навчання як самого учня, так і інших людей. Функцією вчителя у цьому випадку є надання допомоги учневі у виявленні наявного досвіду. Відповідно основними при цьому стають ті форми занять, в яких використовується досвід тих, що навчаються: лабораторні експерименти, дискусії, рішення конкретних задач, різні види ігрової діяльності і т. ін.

У межах педагогічної моделі готовність учителя до навчання визначається в основному зовнішніми підставами: примусом, тиском суспільства на людину, погрозою його життєвої невдачі у випадку відмовлення від навчання тощо. Ті, хто навчається, згодні й змушені вчити ті самі предмети, тому їх навчання можна побудувати за єдиним стандартом, що передбачає однакове поступове вивчення окремих, не пов'язаних одна з одною дисциплін. Головною метою того, хто навчає, у цьому випадку стає створення штучної мотивації, а також діяльність по визначенню мети навчання, яка зацікавить тих, кого навчають.

В андрагогічній моделі готовність тих, кого навчають, до навчання визначається їхньою потребою у вивченні будь-чого для вирішення їхніх конкретних життєвих проблем. Тому сам учень відіграє провідну роль у формуванні мотивації та визначенні мети навчання. У цьому випадку задача того, хто навчає, полягає в тому, щоби створити учням сприятливі умови для навчання, забезпечити їх необхідними методами і критеріями, які допомогли б з'ясувати свої потреби в навчанні. Навчальні програми в цьому випадку повинні бути побудовані на підставі їх можливого застосування в житті, а їхня послідовність і час вивчення повинні визначатися не тільки системними принципами, але і готовністю тих, хто навчається, до подальшого навчання. Основною організацією процесу навчання у зв'язку з цим стає індивідуалізація навчання на підставі індивідуальної програми навчання.

При навчанні за педагогічною моделлю ті, хто навчається, орієнтуються на придбання знань "на майбутнє", знаючи заздалегідь, що більшість з того можливо й буде потрібно їм у житті, а можливо й – ні. Метою тих, хто навчається, є заучення якомога більшої кількості знань, умінь, навичок. Курс навчання

будується, природно, за розділами навчальних дисциплін, послідовно, у відповідності з логікою даного предмета.

У межах андрагогічної моделі, ті, хто навчається хочуть бути у змозі застосувати отримані знання і навички вже сьогодні, щоб стати більш компетентними в рішенні якихось проблем, щоб більш ефективно діяти в житті. Відповідно курс навчання будується на підставі розвитку певних аспектів компетенції, тих, хто навчається, й орієнтується на вирішення їхніх конкретних життєвих позицій. Діяльність того, хто навчає зводиться до надання допомоги тим, хто навчається, в добірї необхідних їм знань, умінь, навичок і якостей. Навчання будується за міждисциплінарним модулем (блоком).

Виходячи з вищезначеного і враховуючи особливості тих, хто навчається (недорослих і дорослих), у педагогічній моделі навчання часто декларована педагогікою сумісна діяльність, тих, що навчаються, і тих, хто навчає, практично не здійснюється. Вона принципово не може здійснюватися на етапах планування, оцінювання і корекції процесу навчання. Вона реалізується частково, до того ж у формі пасивної участі того, кого навчають, у навчальній діяльності, лише на етапі реалізації процесу навчання.

В андрагогічній моделі весь процес навчання будується лише на спільній діяльності, тих, хто навчає, і тих, кого навчають. Без цієї форми діяльності процес навчання просто не може бути реалізованим. Той, хто навчає, організує сумісну діяльність з тим, хто навчає, на всіх основних етапах процесу навчання, а той, хто навчається, активно бере участь у цій діяльності.

Таким чином, андрагогічна модель навчання передбачає і забезпечує активну діяльність, тих, хто навчається, його високу мотивацію і, також, високу ефективність процесу навчання.

На підставі розглянутих вище андрагогічної і педагогічної моделей, з урахуванням усіх особливостей дорослих, тих, хто навчається та організації процесу їхнього навчання ми можемо сформулювати основні андрагогічні принципи навчання, які складають фундамент теорії навчання дорослих.

Отже, андрагогічними принципами навчання є наступні:

1. Пріоритет самостійного навчання. Самостійна діяльність тих, хто навчається, є основним видом навчальної роботи дорослих, які навчаються. Під самостійною діяльністю розуміється не проведення самостійної роботи як виду навчальної діяльності, а самостійне здійснення тими, хто навчається, організації процесу свого навчання.
2. Принцип спільної діяльності. Даний принцип передбачає спільну діяльність учителів з учнями.
3. Принцип опори на досвід учнів. Відповідно до цього принципу життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід учнів використовується як одне із джерел навчання як учнів, так і його товаришів.
4. Індивідуалізація навчання. Відповідно до цього принципу кожен, хто навчається, разом з тим, хто навчає, а в деяких випадках і з іншими, хто навчається, створює індивідуальну програму навчання, орієнтовану на конкретні освітні потреби і мету навчання, враховуючи досвід, рівень підготовки, психофізіологічні, когнітивні особливості тих, хто навчається.
5. Системність навчання. Цей принцип передбачає дотримання відповідності змісту, форм, методів, засобів навчання й оцінювання результатів навчання.
6. Контекстність навчання (термін А.А. Вербицького). Відповідно до цього принципу навчання, з одного боку, переслідує конкретну, життєво важливу для того,

хто навчає, мету, орієнтовану на виконання соціальних ролей чи вдосконалення особистості, а з іншого боку, — будується з урахуванням професійної, соціальної, побутової діяльності тих, хто навчається, і його просторових, тимчасових, професійних, побутових факторів (умов).

7. Принцип актуалізації результатів навчання. Даний принцип припускає невідкладне застосування на практиці надбаних тим, хто навчається, знань, умінь, навичок, якостей.

8. Принцип елективності навчання. Він означає надання учням певної волі, вибору мети, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання, а також тих, хто навчатиме.

9. Принцип розвитку освітніх потреб. Відповідно до цього принципу, по-перше, оцінювання результатів навчання здійснюється шляхом виявлення реального ступеня засвоєння навчального матеріалу і визначення тих матеріалів, без засвоєння яких неможливе досягнення поставленої мети навчання;

по-друге, процес навчання будується з метою формування нових освітніх потреб, тих, хто навчається, конкретизація яких здійснюється після досягнення певної мети навчання.

10. Принцип усвідомленості навчання. Він означає усвідомлення, осмислення як учнями, так і вчителями всіх параметрів процесу навчання і своїх дій по організації процесу навчання.

Сформульовані принципи навчання дорослих не є чимось зовсім протилежним дидактичним принципам педагогіки. Частково вони їх розвивають, частково корелюють з ними, як, наприклад, принципи розвитку освітніх потреб, чи індивідуалізації опори на досвід.

Андрогогічні знання допоможуть викладачам, які забезпечують процес освіти дорослих, збагатити їхнє уявлення про найбільш актуальні проблеми освіти різних вікових груп тих, хто навчається. Науково-педагогічним працівникам та практикам на сучасному етапі потрібно активно досліджувати основи системи навчання дорослих, та місце андрогогічної науки в системі педагогічних наук.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А.Г. Психология личности. - М., 1990.
2. Андрогогические аспекты повышения квалификации педагогических кадров: Учебное пособие. - М.: АПКИПРО РФ, 2000. - 84 с.
3. Оконь В. Введение в общую дидактику. - М., 1990.

4. Станкин М.И. Профессиональные способности педагога. Акмеология воспитания и обучения: Учебное пособие. - М., 1998. - 368с.

5. Knowles M.S. The Adult Learner. A Neglected Species. - Houston, 1973. P.104.

Подано до редакції 07.05.07

РЕЗЮМЕ

Автор статьи рассматривает андрагогику как науку об образовании взрослых. Андрогогические знания помогут специалистам, обеспечивающим

процесс образования взрослых, обогатить их представления о наиболее актуальных проблемах образования различных возрастных групп учащихся.

SUMMARY

The article is dedicated to andragogy as a science about educating the adults. Andragogical knowledge helps specialists catering for the process of education of

the adults to enrich their ideas about the most actual problems of formation of various age groups of students.